

ІНФІНІТИВНА КОМПЛЕМЕНТАЦІЯ СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКИХ ДВОПЕРЕХІДНИХ ДІЄСЛІВ З НЕТИПОВОЮ СИНТАКСИЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Ірина СНІСАРЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті йдеться про особливості інфінітивної комплементції дієслів, яким притаманна нетипова синтаксична поведінка, у середньоанглійській період. Визначаються їх спільні та диференційні ознаки у порівнянні з «типовими» одно/двоперехідними дієсловами.

The peculiarity of "for-to-infinitive" complementation of Middle English verbs with double syntactic nature is viewed in the article, in comparison with typical mono/ditransitive verbs.

У сучасній літературі, присвяченій питанням синтагматики мовних одиниць, значна увага приділяється дослідженню сполучуванісних характеристик останніх. Особливе значення має встановлення закономірностей реалізації комбінаторних властивостей дієслова – смислового та структурного центра речення. Синтаксична варіативність предикативних конструкцій – це їхня функціональна варіативність, яка регулюється семантичними особливостями головного слова та його дистрибуцією у реченні [5: 274]. Нефінітні предикативні конструкції чітко виявляють свої дієслівні/недієслівні характеристики, займаючи певні синтаксичні позиції. Функціональне навантаження такої конструкції повинно узгоджуватись з природою самого інфінітива [ibid].

У попередніх розвідках [3, 4] нами проаналізовано особливості комплементції одно/двоперехідних дієслів (інтенції, наказу/дозволу, аспектуалізаторів), однак фактичний матеріал середньоанглійських пам'яток писемності фіксує й особливі випадки функціонування дієслів, які мають так звану «нетипову синтаксичну поведінку». Це – дієслова *подвійного співвіднесення*, тобто які можуть одночасно належати до груп дієслів наказу/дозволу та переконання/спонукання, а також дієслова типу *promise*, які визначаються як двоперехідні і для яких характерним є контролюючий об'єкт. Водночас, ці дієслова можуть також виявляти себе як одноперехідні в реченнях з контролюючим суб'єктом за умови їх комплементції інфінітивним підрядним реченням з *COMP for* (за термінологією генеративної граматики: *COMP* – комплементайзер, який вводить підрядне речення у структуру складнопідрядного; традиційно: маркер доповнення). Отже, за *мету* у статті ми ставимо визначити специфічні характеристики інфінітивних речень з прийменником *for* як комплементів дієслів, які у досліджуваній період дозволяють свою приналежність до кількох семантичних груп.

Фактичний матеріал фіксує лише кілька дієслів з так званою подвійною приналежністю, серед яких *ME lere "teach", tech "teach, preach, recommend"*. Ми відносимо ці дієслова до особливих випадків їх комплементції, оскільки (керуючись теорією керування та зв'язування Н.Хомського [1, 2]) дієслово *teach* приймає аргумент з семантичною роллю пацієнса за умови, коли значення цього дієслова інтерпретується як *"teach, instruct, educate"*. У випадку, коли це дієслово має значення *"preach, recommend"*, NP (іменна фраза) в позиції об'єкта дії виступає, скоріше, як реципієнт, ніж як пацієнс. Приклад (1) засвідчує вживання головного двоперехідного дієслова (*has*) *taughte* у значенні *"teach, educate"*:

(1) *The nam of Jhesu has taughte me for to synge... (Rolle de Hamp., Pricke of Consc.; 157: 31) "Ім'я Господа навчило мене співати..."*

NP *The nam of Jhesu*, функціонуючи як суб'єкт дії головного дієслова *has taughte*, субкатегоризується останнім, а отже отримує семантичну роль агента дії. Інший внутрішній аргумент дієслова – це об'єкт його дії NP *me*, який виконує надану йому головним дієсловом семантичну роль пацієнса. Інтерпретацію NP *me* як реципієнта дієслівної дії ми вважаємо *нерелевантною*, оскільки в реченні (1) семантика дієслова (*has*) *taughte* наближається до *urge*, ніж до *command*, тобто "ім'я Господа, міцна віра в Нього надихнула радість в душі, що бажає співати". Спонукальна семантика дієслова (*has*) *taughte* підтверджується також наявністю другого внутрішнього аргумента, інфінітивного компонента *for to synge*, якому це дієслово надає семантичну роль мети: "віра в Бога спонукала мене (пацієнс) до співу (роль мети)". Отже, аргументне оточення двоперехідного дієслова з значенням *"teach, educate, urge"*

визначається як тричленне, а його дистрибуція репрезентована як агент - пацієнс - мета. Наявність контролюючого об'єкта підтверджується функцією контролю, яку здійснює об'єкт дієслівної дії NP *te* над імпліцитним суб'єктом (PRO) (незаповнена категорія) інфінітивної дії.

Результат аналізу речення (2) показує, що воно є подібним до такого типу речень, у яких головне двоперехідне дієслово належить до семантичної групи дієслів наказової семантики, оскільки об'єкт дієслівної дії виконує роль реципієнта, але виражений імпліцитно:

(2) ...*þai teche for to drawe hem out wiþ a ventose...| And for to take hem wiþ fyngers...*(Guy's Treat.on Ulcers, B.IV, f.96b, 15-16) "...вони рекомендують витягувати їх за допомогою медичної банки або брати їх пальцями."

Семантику головного двоперехідного дієслова *teche* можна визначити як "*recommend, teach*", що, в свою чергу, вимагає об'єкта, який би здійснив дію, виражену інфінітивними комплементами *for to drawe...ta for to take...* Аргументне оточення дієслова задовольняється трьома елементами: суб'єктом дії NP *þai* з семантичною роллю агента, імпліцитно вираженим об'єктом дії в ролі реципієнта та однорідними інфінітивними комплементами, що займають семантичні позиції пацієнтів. Отже, незважаючи на імпліцитне вираження одного з аргументів, аргументне оточення дієслова *teche* залишається тричленною, а його дистрибуція окреслена як агент - реципієнт - пацієнс. Те, що ми вважаємо позицію реципієнта лише експліцитно незаповненою, а не структурно відсутньою, можна підтвердити вставленням *екстра*-аргумента в позицію об'єкта дії головного дієслова, що не порушить семантичної сутності дієслова та зміст речення у цілому:

(2i)...*þai teche (hym) for to drawe hem...And for to take hem...*

Особливість інтерпретації аргументного оточення однорідних інфінітивів, подібних до речень з імпліцитно вираженим реципієнтом дії, полягає у тому, що імпліцитний суб'єкт інфінітивної дії (PRO) є контрольованим імпліцитно вираженим об'єктом дії головного дієслова *teche*. Це, в свою чергу, підтверджує статус речення (2) як такого з контролюючим об'єктом (Object-Control). Внутрішній аргумент NP *hem* інфінітива *for to drawe* збігається з аргументом інфінітива *for to take*, тобто NP *hem* є однорідним комплементом обох інфінітивів. Отже, аргументне оточення однорідних інфінітивів є двочленным. Їхне функціональне навантаження виявляється в доповненні та підсиленні семантики "рекомендації" головного двоперехідного дієслова *teche*.

Синтаксис дієслова *lere* в реченні (3) є іншим, оскільки його семантика інтерпретується як "вивчити, навчитися", тобто як одноперехідна, а отже *lere* приймає лише два внутрішні аргумента і його оточення визначається як двочленне:

(3) ...*þei sayd þei had not lered swylke case forto declare* (Metr.Paraphr., S 818, 9813-9814) "...вони сказали, що вони ще не вивчили, як тлумачити таку справу."

NP *þei* виступає внутрішнім аргументом дієслова *lered* і виконує визначену цим дієсловом семантичну роль агента дії. Іншим аргументом, який повністю доповнює одноперехідну семантику головного дієслова, є інфінітивний комплемент *swylke case forto declare*. Останній виконує семантичну роль пацієнса, звідси дистрибуція головного дієслова *lered* репрезентується як агент - пацієнс. Ця модель властива одноперехідним дієсловом інтенції та аспектиалізаторам і вважається їхньою структурною особливістю.

NP *swylke case* функціонує як внутрішній комплемент інфінітива *forto declare*, а не головного дієслова *lered*. Якщо припустити, що NP *swylke case* є об'єктом головного дієслова, то інфінітив виявляється структурно та семантично зайвим. Речення (3) визначається як таке, що має контролюючий суб'єкт (Subject-Control). Цьому сприяють два чинника: одноперехідна семантика головного дієслова *lered* та контроль імпліцитного суб'єкта інфінітивної дії (PRO) суб'єктом дії головного дієслова NP *þei*.

Цікаво, що двоперехідне дієслово *lered* не приймає своїм комплементом підрядне *that*-речення, а отже (4) виявляється неграматичним:

(4) * they didn't learn that they should handle such a case.

Така синтаксична поведінка головного дієслова пояснюється (як і у випадку з одноперехідними дієсловами-аспектиалізаторами, що також не приймають *that*-комплемента)

тим, що дієслово може «обирати» той тип комплемента, який повністю завершує його семантичну сутність. З речення (4) стає очевидним, що таке функціональне навантаження не є характерним для *that*-комплемента, а отже семантика *learn* залишається незавершеною. Такі дієслова складають досить нечисленну групу, а отже не перешкоджають інтерпретації інфінітивного комплемента як повноправного речення зі своїм суб'єктом дії та властивими інфінітиву ознаками фінітного дієслова.

Синтаксичну нетиповість дієслова *teach* можна пояснити насамперед процесом перебудови всіх рівнів мовної системи в середньоанглійський період, нівелюванням закінчень, до того ж неоднозначною інтерпретацією структурних відмінків, а також ще нефіксованою позицією дієслова (у нашому випадку - інфінітива) та об'єкта його дії у реченні.

Інша, цікава для діахронічного аналізу, семантична група складається із двоперехідних дієслів-комісивів типу ME *haten* “*promise, bid, call*”, *hete* “*promise*”, *heche* “*promise, assure*” і за кількістю є незначною (нами зафіксовано тільки шість прикладів комплементатії цих дієслів інфінітивним підрядним реченням з COMP *for*). Нетиповість їх синтаксичної поведінки виявляється в тому, що, так само як і двоперехідні дієслова, вони відповідають дистрибуції дієслів наказової семантики, тобто тричленній, але імпліцитний суб'єкт інфінітивної дії (PRO) контролюється не об'єктом комісивів, а суб'єктом їх дії, а отже вони виявляють себе як одноперехідні. Іншою відмінністю можна вважати значення необтяженості реципієнта дії комісива певною обіцянкою, на противагу реципієнту дії дієслова наказової семантики, який бере безпосередню участь у виконанні дії. Присутність реципієнта дії комісива виявляється в засвідченні/спостереженні, а не участі у виконанні/невиконанні дії, вираженої інфінітивом.

Отже, семантика комісива зводиться до того, що агент дії обіцяє щось у своїх же інтересах – адже він сам виконуватиме обіцяну дію. Інфінітивний комплемент, у свою чергу, бере на себе зобов'язання контролювати дію, виражену головним дієсловом. Інфінітивний комплемент дієслів-комісивів виступає як гіпотетична, майбутня, нереалізована дія і цим він наближається до комплемента дієслів інтенції, які є одноперехідними. Функціональне навантаження об'єкта дії комісива відрізняється від дієслова інтенції тим, що перший спостерігає, а другий бере безпосередню участь у виконанні дії, вираженої інфінітивним підрядним реченням з COMP *for*. Розглянемо приклад (5) для того, щоб переконатися у правильності висунутої тези:

(5) ...*alswa heom drihten het for to lokien hu hit þer ferde* (Old Engl. Hom., 10-11; SEE I: 18) “...також Господь пообіцяв їм подивитися як він туди піде.”

Стилістично маркована інверсія головного дієслова *het* “*promised*” та об'єкта його дії NP *heom* “*them*” сприяє процесу пересуви останнього у більш промінантну позицію, щоб підкреслити, що саме їм (з контексту дізнаємось, що це апостол Павло та архангел Михаїл) пообіцяв Господь подивитися. На наш погляд, цю інверсію слід пояснити тим, що позиція дієслова після об'єкта його дії вказує, що саме Господь виконуватиме обіцяну дію, а вони (NP *heom*) спостерігатимуть за результатом виконання/невиконання цієї дії, вираженої інфінітивним комплементом *for to lokien*...

У реченні (5), як і в інших прикладах з головним дієсловом-комісивом, процес обіцянки сприймається як здійснена з наміром дія з боку того, хто говорить, тобто суб'єкта дії. Природно, що імпліцитний суб'єкт інфінітивної дії (PRO) контролюється не об'єктом NP *heom*, а суб'єктом NP *drihten*, тобто в реченні (5) наявний контролюючий суб'єкт, що є характерним для одноперехідних дієслів. Отже, аргументне оточення головного дієслова *het* заповнюється трьома внутрішніми аргументами: суб'єктом дії NP *drihten*, об'єктом дії NP *heom* та інфінітивним комплементом *for to lokien*, яким дієслово *het*, згідно з теорією семантичних ролей, надає семантичні ролі агента, реципієнта та пацієнса відповідно.

Роль реципієнта, як уже було зазначено, виявляється у спогляданні, засвідченні виконання/невиконання дії, вираженої інфінітивом. Оскільки NP *heom* не обтяжена функцією контролю за виконанням інфінітивної дії, то саме інфінітивне підрядне речення бере на себе цю функцію і контролює дію, виражену головним дієсловом *het*. Таким чином, функціональне навантаження інфінітивного комплемента *for to lokien* можна визначити як

подвійне: функція доповнення та підсилення семантики головного дієслова *het*, і, крім того, функція контролю за дієслівною дією.

Одноперехідна семантика самого інфінітива *for to lokien* доповнюється його внутрішнім аргументом, вираженим фінітним підрядним реченням *hu hit þer ferde*. Інфінітив як головний дієслівний елемент підрядного речення надає своєму аргументу семантичну роль пацієнса. Отже, можна говорити про активну синтаксичну поведінку інфінітива *for to lokien* щодо речення (5) уцілому. Не зважаючи на статус нефінітного, тобто другорядного, дієслова, інфінітиву *for to lokien* притаманна більша кількість функцій, ніж головному фінітному дієслову *het*. Це припущення можна з повним правом віднести і до решти прикладів з дієсловом-комісивом як головним.

Структурна тотожність речень з дієсловами, які належать до різних семантичних груп наказової семантики та комісивів, є їхньою загальною рисою. Відмінність, нагадаємо, полягає, по-перше, у різному функціональному призначенні реципієнтів дії (виконавця та спостерігача) і, по-друге, в різному типі контролюючих імпліцитний суб'єкт інфінітива (PRO) елементів: контролюючий об'єкт для дієслів наказової семантики і контролюючий суб'єкт для комісивів.

Речення (6) чітко вказує на те, що в позицію інфінітивного комплементу дієслова-комісива може стати функціонально та структурно еквівалентне йому підрядне *that*-речення:

(6) ...as he bihet ek þe kinge...þat he ne ssolde abbe in al Engelond an herne to witte him inne (Rob. of Glouc. Chron. 17, 20; SEE II: 2) "...він пообіцяв також царю, що не буде мати місця по всій Англії, де б він міг сховатися."

Гіпотетичність дії, вираженої інфінітивним підрядним реченням з COMP *for* у реченні (5), у реченні (6) передано *that*-комплементом *þat he ne ssolde abbe...* Цей комплемент контролює дію, виражену головним дієсловом *bihet*, тобто обіцянкою, даною суб'єктом дії NP *he*, оскільки Реципієнт NP *þe kinge* не бере безпосередньої участі у виконанні/невиконанні дії, вираженої у підрядному реченні. NP *he* в головному реченні збігається з NP *he* в підрядному *that*-реченні. Головне дієслово *bihet*, так само, як і безприменниковий інфінітив зберігають таку ж кількість аргументів у своїх оточеннях, як і у реченні (5).

Експліцитне/імпліцитне вираження суб'єкта дії в підрядному реченні становить лише формальну відмінність між реченнями (5) та (6), яка нівелюється на глибинному рівні, де вони виявляють свою структурну ідентичність.

Наступне речення (7) є складнопідрядним і містить в своїй структурі два фінітних головних дієслова різної семантики: *rede* – дієслово наказової семантики та *hoten* – дієслово-комісив:

(7) I rede we two wende home be fore,...we heygt forto haue bene þore (Metr. Paraphr., S 1350, 16192, 12194) "Я наполягаю, щоб ми вдвох йшли додому, бо ми обіцяли там бути."

Головне двоперехідне дієслово *heygt* приймає три аргумента до складу свого аргументного оточення, один з яких – реципієнт дії – виражений імпліцитно. Ми заперечуємо структурну відсутність останнього, оскільки суб'єкт дії NP *we* вимагає наявності певної істоти, перед якою суб'єкт зміг би засвідчити факт обіцянки. З іншого боку, експліцитність реципієнта дії пояснюється тим, що він не є необхідним учасником ситуації, хоча його наявність припускається. Суб'єкт дії головного дієслова *heygt* виступає зовнішнім аргументом останнього і виконує функцію контролю над імпліцитним суб'єктом інфінітивної дії (PRO). Інфінітивний комплемент *forto haue bene þore*, завдяки імпліцитно вираженому реципієнту, позиційно наблизився до головного дієслова, підсилюючи семантику останнього та контролюючи дію, виражену дієсловом *heygt*. Інфінітивний комплемент *forto haue bene þore*, як внутрішній аргумент головного дієслова, субкатегоризується останнім і отримує від нього семантичну роль пацієнса. Отже, дистрибуція двоперехідного дієслова *heygt* виявляється ідентичною тій, що притаманна дієсловом наказової семантики, а також тій, яка репрезентована для дієслова *het* у реченні (5), а саме: агент - реципієнт - пацієнс.

Аргументне оточення інфінітива *forto haue bene* визначається як одночленне через його неперехідну семантику, яка не потребує комплементу для свого завершення. Цим єдиним елементом є імпліцитний суб'єкт інфінітивної дії (PRO), який функціонує як зовнішній щодо інфінітива аргумент. Проте інфінітив, який не відкриває позицію для комплементу, інформативно наповнюється адвербіальним елементом AP *þore*.

Після розгляду процесу комплементатії дієслів з нетиповою синтаксичною поведінкою, можна зробити деякі висновки. Нечисленність дієслів з так званою подвійною приналежністю вказує на випадковість, а не закономірність цього явища. Ці дієслова можуть одночасно належати до семантичних груп дієслів наказової або спонукальної семантики залежно від того, в якому із своїх значень вони вживаються. Дієслова-комісиви, як двоперехідні, виявляють свою синтаксичну та семантичну природу в реченнях з контролюючим суб'єктом, що є характерною ознакою одноперехідних дієслів. Аналіз поведінки зазначених дієслів у наступних історичних періодах може стати тлом для подальших наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Chomsky N. Lectures on Government & Binding: The Pisa Lectures. – Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 1993. – 371p.
2. Haegeman L. Introduction to Government & Binding Theory. – Cambridge (Mass.): Basil Blackwell, 1991. – 618 p.
3. Снісаренко І. Статус інфінітивного ад'юнкта мети в межах складнопідрядних речень з головними неперехідними дієсловами спокою: історична перспектива // Нова філологія. – 2007. – Вип. 26. – С.173-177.
4. Снісаренко І. Комплементатія перехідних дієслів у середньоанглійській мові // Гуманітарний вісник. Серія: Іноз.філол. – №9. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С.309-319.
5. Morokhovska E.J. Fundamentals of English Grammar. – K.: Vyšča Škola, 1993. – 472 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Specimens of Early English / Ed. by R.Morris, W.Skeat. – Oxford: At the Clarendon Press, 1935. – In 2 parts: p.1, 2
2. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's Treatise on Ulcers // Acta Universitatis Lundensis / Ed. by B.Wallner. – Stockholm: Almqvist & Wiksell International. – 1982. – P.1. – Book 4, № 39. – P. 3-85.
3. A Middle English Metrical Paraphrase of the Old Testament // Gothenburg Studies in English / Ed. by U.Ohlander. – Göteborg. – 1955. – P.2, № 5. – P. 11-111.
4. Old English Miscellany / Ed. by R.Morris. – L.: Humphrey Milford, Oxford Univ. Press, 1872. – 308 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Снісаренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету ім.В.Винниченка.

Наукові інтереси: історичний синтаксис англійської мови.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Тетяна ТОКАРЄВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто проблему обсягу речення як виразного засобу стилістичного синтаксису, подано опис синтаксичних структур та проаналізовано їх стилістичні функції.

The problem of the volume of the sentence as a means of stylistic syntax is viewed in the article. Stylistic functions of syntactic structures are also surveyed.

Оскільки стиль є формою, то він є синтаксисом у широкому розумінні, тому що форма є не що інше, як зв'язок. Не випадково в історії стилістики існувала граматична концепція стилю, а основу елокуції (вибору мовних засобів) в античній риторичній складало вчення про стилістичні фігури, тобто, про способи зв'язку думок. Практично, в синтаксисі всі елементи несуть виразне навантаження, вони всі мають формальну виразність, виразність власне структури. Саме виразні можливості структури і складають основу стилістичного значення, оскільки тільки в структурі кристалізується саме людський зміст як результат доцільної людської активності, яка виражається у вигляді діяльності.

Проблема розгляду синтаксису з точки зору стилістики має солідну традицію. Є значна кількість наукових праць, присвячених окремим аспектам стилістичного синтаксису (Faulseit, Kühn, Брандес М.П., Єрмоленко С.Я., Жеребков В.А., Кононенко В.І., Коцюба З.Г., Павличко О.О., Портянников В.О., Сильман Т.А., Солганик Г.Я., Яковлев Ю.М. та інші) [7:137].

На відміну від мовної граматики, яка вивчає синтаксис в аспекті норми, в основі якої лежить інваріантність структур, стилістика виявляє інтерес до вихідних синтаксичних структур і можливих способів їх варіювання. Однак слід підкреслити, що будь-яка синтаксична побудова у принципі експресивно насичена. Найбільш класична модель речення, яка є строго витриманою у граматичній нормі, яка не містить, на перший погляд, ніякої незвичності у своїй організації, у різних контекстах може бути використана для вираження широкого діапазону експресивності. Всі синтаксичні стилістичні засоби можна